

KOMUNIKACJA Z MATKĄ A SIŁA ZWIĄZKU CÓRKI Z RÓWIEŚNIKAMI TEJ SAMEJ PŁCI

Elżbieta Napora, Beata Pękala

Instytut Filozofii, Socjologii i Psychologii
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Institute of Philosophy, Sociology and Psychology
Jan Długosz University in Czestochowa

COMMUNICATION WITH MOTHER AND DAUGHTER'S RELATIONSHIP STRENGTH WITH PEERS OF THE SAME GENDER

Summary. Communication in the Adolescent – Daughter and Mother and Communication with the peers of the same sex. Without a doubt relationship between Mother and Daughter is the most intense of all relationships. On the other hand, peers play a very important role in interpersonal relations during the period of adolescence. The purpose of the research was to determine the relation between the quality of communication between an adolescent daughter and the quality of communication with peers of the same sex. The data were collected from a sample of 138 female students aged 15 and 16. The researcher employed: *Scale of Communication of Parents with Adolescents (PACS)* and a sociometric questionnaire – *Plebiscite of Kindness and Reluctance* of Korczak. The initial results of the research indicate that the quality of communication between adolescent daughter and her mother is highly influenced by sociodemographic factors and communication with peers of the same sex depends on quality of relationships with mother.

Key words: communication, mother-daughter dyad, peers

Wprowadzenie

Komunikacja jest istotą każdej relacji, a otwartość i słuchanie – ważnym jej aspektem, dzięki któremu jednostka poszerza zakres swego doświadczenia, uzyskuje możliwość wpływu na otoczenie, reguluje swoje związki z innymi. Komunikacja jest szczególnie znacząca dla życia rodzinnego i może być postrzegana jako narzędzie wykorzystywane przez członków rodziny do dzielenia się uczuciami, do wymiany poglądów, wyrażania potrzeb i oczekiwań (Barnes, Olson, 1985).

Rodzina jest swoistą instytucją społeczną, budowaną jednakże na gruncie biologii. Warunkowana czynnikami kulturowymi i społeczno-ekonomicznymi, w swej istocie jest efektem dymorfizmu płciowego. Tymczasem w analizach dotyczących

Adres do korespondencji: Elżbieta Napora, e-mail, elnapora@poczta.onet.pl

stosunków wewnątrzrodzinnych – relacji między rodzicem a dzieckiem – nierzadko pomija się parametr płci, który rzutuje zarówno na cechy osobowościowe, jak też funkcje biologiczne, nadto zaś wiąże się z kulturowym modelowaniem ról społecznych. Uwzględnienie owego parametru oraz jego wpływu na sposoby wychowania i wzajemne relacje rodziców i adolescentów ujawnia, że płeć jest znaczącym czynnikiem regulującym stosunki interpersonalne (Jackson i in., 1998, s. 306). Płeć rodzica i płeć dziecka, inaczej mówiąc: płciowa hetero- bądź homogeniczność rodzinnych relacji okazuje się istotnym parametrem kształtującym właściwości owego związku. Uwzględnienie w toku analiz badawczych zróżnicowania płci rodziców jest konsekwencją fizycznej i psychicznej odmienności mężczyzny i kobiety, także odmienności ról pełnionych przez matkę i ojca w rodzinie (Napora, 2012); z kolei wzięcie pod uwagę płci dziecka pozwala uwzględnić odmienną zmian rozwojowych występujących u chłopców i dziewcząt. Wyniki badań, w których przedmiotem zainteresowania był dymorfizm płciowy oraz implikacje owego zróżnicowania kształtujące stosunki w układzie rodzinnym, wskazują, że różnice w ontogenezie dziewcząt i chłopców mogą być lepiej rozumiane przez rodzica tej samej płci (Lamb, 1981). Stwierdzono ponadto, iż to samo oddziaływanie rodzica różnie wpływa na córki i synów, powoduje odmienne ich zachowania i reakcje emocjonalne (Plopa, 2006; Napora, Schneider, 2010).

W badaniach prowadzonych przez Rembowskiego (1972), Jaworowską (1981), Dobkowską (1984) oraz Kwak (1990) poddano analizie relacje między rodzicami a adolescentami, biorąc pod uwagę różne zależności występujące w tego typu układach rodzinnych. Kwak (1990, 2008/2009) analizowała stosunki w diadach osobowych, zważywszy na ich dwustronność, relacyjną wzajemność, posługując się przy tym zasadą stabilności, która mówi, że im bardziej zbliżona jest wzajemna atrakcyjność partnerów w diadzie, tym wyższy jest poziom trwałości tej relacji. Układ ten ma charakter zrównoważony (symetryczny), co jest szczególnie widoczne w sytuacjach, kiedy wymiana emocji jest zarówno pozytywna, jak i negatywna. Wyniki badań przeprowadzonych przez Kwak (1990), uwzględniające płeć rodzica i płeć dziecka, ujawniły charakter stosunków między nimi i pokazały zróżnicowany obraz wzajemnych związków w rodzinie. Autorka wywnioskowała, że symetryczne układy pojawiły się częściej w diadzie matka – adolescent niż w parze ojciec – dorastający i zapewniały wyższy poziom stabilności związku. Adolescent, dzięki bliskiej, otwartej i trwałej relacji z rodzicem, nabywa kluczowych umiejętności interpersonalnych, znaczących dla udanych związków z rówieśnikami. Uczy się rozpoznawać sygnały i regulować pobudzenie emocjonalne (Shulman i in., 1995).

Wielu badaczy uważa, że relacja matki z córką bliskością i intensywnością, a więc także liczebnością kontaktów, wyróżnia się na tle innych związków w układzie rodzic – dorastający (Penington, 2003). Należy też do silnych relacji w sensie biologicznym i ma charakter naturalny. Stwierdza się ponadto, że jakość relacji emocjonalnych i więzi uczuciowych z matką ma szczególne znaczenie dla funkcjonowania córki i jej prawidłowego rozwoju społecznego i psychicznego oraz znacząco wpływa na formowanie się jej osobowości, postaw i przekonań (Birch, Malim, 1998, s. 48). Matka, będąc dla córki pierwszym nauczycielem, doradcą i źródłem

wsparcia emocjonalnego (Penington, 2003), bezpośrednio bierze udział w procesie kształtowania jej psychiki, wpajania zasad i wartości (Dryll, 2003, s. 133 i 134). Oddziaływanie to jest następstwem większej wrażliwości matki i jej predyspozycji do kontaktów z innymi niż analogiczna wrażliwość ojca i dlatego ma znamienny wpływ na relacje z córką (Dziewiecki, 2005, s. 7). Matka jako pierwszoplanowa postać uczy sposobów zaspokajania potrzeb emocjonalnych oraz nawiązywania więzi z najbliższymi, które dziecko – w szczególności zaś córka – przenosi na kontakty z rówieśnikami. Klimat wychowawczy i wzorce komunikacji w rodzinie kształtują jakość kontaktu z otoczeniem (por. Lubowiecka, 2006). Kraemer (2006), skupiając uwagę na relacjach wewnątrzrodzinnych, pokazała, iż córki dzięki bliskim kontaktom z matkami zyskują miłość, akceptację i bezpieczeństwo, stają się bardziej otwarte do ujawniania swoich myśli i tajemnic. Nabywają przekonania, że matka może być partnerem do rozmów o problemach, programach TV, ubiorze, modzie. Córki, które oceniają swoje relacje z matką jako bardzo dobre bądź dobre, odczuwają wyższy poziom satysfakcji małżeńskiej, niż ma to miejsce w przypadku ankietowanych źle oceniających relację z matką (Plopa, 2006). Generalnie, prawidłowe i życzliwe stosunki w diadzie matka – córka pomniejszają prawdopodobieństwo pojawienia się problemów w zachowaniu córki, w jej relacjach z rówieśnikami, a później w autonomicznych, samodzielnych już relacjach rodzinnych.

Barker, Watson (2000), Penington (2004) oraz Brownell (2006) podkreślają, że dom rodzinny, w którym młodzież dorasta, powinien być miejscem szczerych i otwartych relacji. Adolescencja – jako czas transformacji i przebudowy relacji rodzinnych – nie sprzyja jednakże rodzinnej harmonii, wzmagając bowiem napięcie między dorastającymi a ich rodzicami i może prowadzić do obniżenia poziomu pozytywnych relacji oraz zwiększenia dystansu pomiędzy nimi (Kraemer, 2006). Kraemer (2006) dostrzegła, że córki, które wykazują zdecydowaną niechęć do bliskich kontaktów z matką, ujawniają silniejszą potrzebę bliższych związków z rówieśnikami. Może to być następstwem zachowania matek, które nie pozwalają na dłuższe spotkania z przyjaciółmi poza domem i często wyznaczają dokładne godziny wyjścia i powrotu do domu. Sytuacja ta – w połączeniu z pogorszeniem się jakości wzajemnych relacji oraz niedostatkami komunikacyjnego porozumienia, a także oddziaływaniami zmieniających się zewnętrznych warunków obyczajowo-kulturowych – sprawia, że córki oceniają wspomniane wyżej zachowanie matek jako utrudniające kształtowanie się ich niezależności, poczucia indywidualności, a także jako przyczynę konfliktów. Z drugiej strony akceptująca grupa rówieśnicza może neutralizować negatywne konsekwencje wynikające z problemów rodzinnych, i odwrotnie – może wpływać na rodzaj i poziom otrzymywanego wsparcia, a równocześnie wzmacniać konflikty rodzinne (por.: Goldstein, Davis-Kean, Eccles, 2005). Van Wel (1994) w interpretacji swoich wyników badań poszedł dalej i pokazał, że generalnie młodzież w okresie między 12 a 20 rokiem życia często zrywa więzi z rodzicami, a jako partnerów do rozmów na tematy osobiste częściej wybiera rówieśników.

Pomimo owej tendencji oraz niewątpliwego wpływu rówieśników na postawy i zachowania adolescentów, warto jednakże dostrzec złożoność układów in-

terpersonalnych występujących w grupie rówieśniczej. Morawiec (2013) – badając licealistów – udowodniła, że 34% badanych adolescentów – deklarujących otwartość w komunikacji z matką – zostało bez przeszkód zaakceptowanych przez rówieśników i zostały ocenione jako atrakcyjne. Niemal identyczną liczebnie grupę (32%) utworzyły osoby, które również wysoko oceniały otwartość w komunikacji z matką, a mimo to zostały niedostrzeżone i pominięte w wyborach dokonywanych przez równolatków.

Naukowcy poświęcili wiele uwagi analizie znaczenia stosunków interpersonalnych w rodzinie dla rozwoju młodzieży. Z szeregu przeprowadzonych badań wynika, że pozytywne więzi z rodzicami wpływają na zmniejszenie się agresywnych i dysfunkcyjnych zachowań adolescentów, zapobiegają konfliktom z prawem (Blum, Rinehart, 1997), znacząco redukują niebezpieczeństwo spożywania alkoholu bądź zażywania narkotyków (Hundleby, Mercer, 1987), sprzyjają przestrzeganiu zasad i norm społecznych (Blum, Rinehart, 1997). Wyniki wspomnianych badań znajdują potwierdzenie w dalszych analizach, prowadzących do podobnych ustaleń. Stwierdza się m.in., że nastolatki dorastające w rodzinach, które charakteryzują się pozytywnymi więziami interpersonalnymi, mają wyższe osiągnięcia szkolne i częściej osiągają edukacyjne sukcesy (Kozłowski, 2013), wykazują lepsze samopoczucie i rzadziej przejawiają tzw. zachowania problemowe (Moore i in., 2004). Co więcej, odpowiednia, satysfakcjonująca jakość relacji z rodzicami pomniejsza prawdopodobieństwo wczesnych kontaktów seksualnych (Miller, 1998) i wpływa na rozwój wysokiego poczucia wartości (Hakim-Larson, Hobart, 1987).

Studia empiryczne dotyczące relacji adolescentów z rodzicami pokazują, iż słaba jakość więzi powoduje wzrost aktywności seksualnej dorastających kobiet (Miller, 1998). Brak rodzicielskiej akceptacji i zaufania generuje niepowodzenia w życiu młodzieży, niskie poczucie wartości i prowadzi do nieudanych związków, także problemów z depresją (Czapczyńska, 2013). Stosunki chłodne i dystansujące częściej łączą się z brakiem szkolnych sukcesów (Moore i in., 2004), z niedoborem odczuwania szczęścia i satysfakcji z życia oraz zaniżonym poczuciem wartości w późniejszej fazie życia – dorosłości (Umberson, 1992).

Zmiana więzi rodzinnych w okresie adolescencji stanowi istotny problem zarówno dla rodziców, jak i dla dzieci (Harwas-Napierała, 2008). Trudność wynika ze sprzeczności pomiędzy potrzebą usamodzielniania się adolescenta a dążeniem do trwania w dotychczasowych relacjach rodzinnych dających poczucie bezpieczeństwa (Kwak, 2008/2009). Przekształcanie się relacji – w tym komunikacji – między rodzicami a dzieckiem jest procesem trudnym dla obu stron (Napora, 2013), wymaga cierpliwości i chęci porozumienia, nauki kompromisów, prowadzenia dialogu i rozumienia przedkładanej argumentacji. Szczególna odpowiedzialność ciąży jednakże na rodzicach i wymaga od nich wysiłku zmiany postaw wobec adolescenta. W okresie tym adolescenti w relacjach z rodzicami stają się bardziej samodzielni, aktywni, nierzadko przejawiają postawę buntu czy opozycji. Konflikty, jakie powstają w systemie rodzinnym, są – zdaniem naukowców – często nie tyle rozwiązywane, ile przeczekiwane (Tyszkowa, 1996, s. 146). Pomimo tego, co wcześniej

podkreślono, związki dorastających z matkami, głównie w parach córka – matka, wciąż mają istotne znaczenie dla rozwoju dziewcząt.

Praca ta skupia się na jakości komunikacji matek, postrzeganej przez pryzmat ocen wyrażanych przez dorastające córki. Jakość komunikacji wybrano jako parametr odzwierciedlający efektywność procesu wychowawczego (Kalil, Eccles, 1994). Na podstawie literatury przedmiotu przyjęto założenie, iż właściwe relacje między matką i córką są czynnikiem współtworzącym atrakcyjność dziewcząt wśród rówieśników tej samej płci. Badania oparto na wnioskach wynikających z analiz przeprowadzonych przez Kraemer (2006), która zwraca uwagę na zależność pomiędzy komunikacją z trudnościami – występującą w relacji między matką i córką – oraz postawą nastolatki naznaczoną niechęcią, a także brakiem zażytych kontaktów z matką. W tych okolicznościach – jak podkreśla autorka badań – dorastająca córka przejawia potrzebę nawiązywania bliższych relacji z rówieśnikami. Innymi słowy, jeśli życie rodzinne charakteryzuje konfliktowość, brak trwałości i poszanowania indywidualności dorastającego dziecka, wówczas dziewczęta skłonne są do poszukiwania bliskich związków wśród innych, zwłaszcza w środowisku rówieśniczym. Zachowanie to można interpretować jako próbę rekompensaty spadku zażyłości i intymności z matką. Analogicznie, jeśli relacje z matką nacechowane są formami wsparcia i postawami wzajemnej otwartości, sytuacja ta redukuje dążenia do realizacji potrzeb emocjonalnych poza środowiskiem rodzinnym (Pekala, Napora, 2013).

Cel i problemy badawcze

Celem badań było określenie rodzaju i siły związku pomiędzy jakością komunikacji dorastającej córki z matką a jej atrakcyjnością wśród rówieśników tej samej płci oraz uchwycenie cech wspomagających bądź utrudniających tę komunikację. Sformułowano następujące problemy badawcze: 1. Który ze stylów komunikacji jest w ocenie dorastających córek postrzegany jako dominujący w diadzie matka – córka? 2. Czy komunikacja z matką wykazuje związek z atrakcyjnością córki wśród rówieśników tej samej płci, a jeśli tak, to jakie są skutki owej zależności oraz jej nasilenie? 3. Jakimi cechami społecznymi rodziny można objaśnić jakość komunikacji córki z matką?

Metoda

Badane córki wypełniły Skalę Komunikowania się Rodziców z Dorastającymi Dziećmi (PACS), opracowaną przez Olsona i współpracowników (1979) oraz Plebiscyt Życzliwości i Niechęci J. Korczaka. Skala PACS posłużyła do oceny komunikacji córki z matką w wymiarze otwartości i trudności. Zawiera 20 twierdzeń związanych z różnymi aspektami komunikowania się w rodzinie sprowadzonymi do stylów, w jaki matka komunikuje się z córką i który jest indywidualną cechą jej zachowania. Skala ta jest podzielona na dwie podskale odpowiadające stylom: 1) otwartości i 2) z trudnościami. W pierwszej, zawarte są twierdzenia dotyczące umiejętności słuchania i rozmowy oraz poziomu otwartości, szczerości i zaufania

w relacjach rodzinnych (Napora, Kozerska, 2010, s. 73), na przykład: *mogę dyskutować ze swoją matką na temat przekonań bez poczucia wstydu czy skrępowania*. W drugiej, znajdują się twierdzenia odnoszące się do negatywnych przejawów komunikowania się i braku zaufania, jak: *moja matka dokucza mi; są tematy, których unikam w dyskusjach z moją matką*.

W celu ustalenia atrakcyjności córki wśród rówieśników zastosowano Plebiscyt Życzliwości i Niechęci J. Korczaka, dobór narzędzia podyktowany był przedmiotem badań i koncentrował się na środowisku szkolnym. Badanie Plebiscytem wymaga od poszczególnych uczniów konieczności oceniania wszystkich rówieśników z klasy. Zamiana ocen na punkty (Pilkiewicz, 1973) dostarczyła informacji o stosunku wobec siebie rówieśniczek z klasy poprzez ujawnienie sympatii, antypatii czy wrażliwej obojętności. Dzięki temu można było wnioskować, w jakim stopniu córki są lubiane i jak czują się w grupie swoich koleżanek (Deptuła, 1997). Atrakcyjność w grupie rówieśniczek z klasy potwierdziła największa liczba punktów, zaś najmniejsza świadczyła o jej braku.

Osoby badane

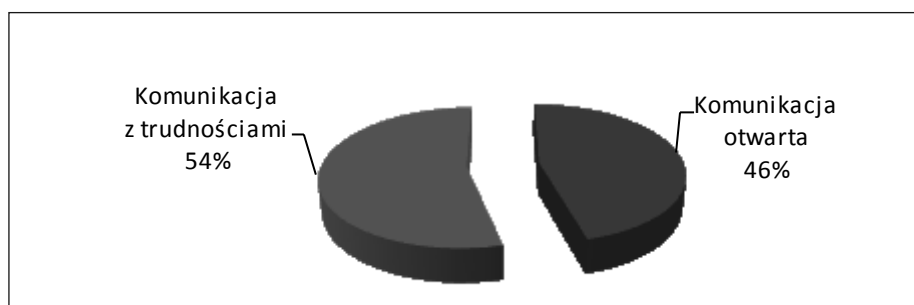
W badaniu udział wzięły 153 córki w wieku 15 i 16 lat, odrzucono 6 kwestionariuszy ze względu na niekompletność danych. Ostatecznie do analizy przyjęto 138 wypełnionych kwestionariuszy. W grupie objętej analizą było 68 dziewcząt (49,3%) w wieku 15 lat i 70 dziewcząt (50,7%) w wieku 16 lat. Badania przeprowadzono wśród uczennic gimnazjum: 57 dziewcząt (41,31%) pochodziło z rodziny pełnej, 81 (58,69%) – z rodziny samotnej matki. Status materialny rodziny jako bardzo dobry oceniło 15 uczennic (10,86%), 54 osoby (39,13%) określiły status ten jako wystarczający, a 69 dziewcząt (50,01%) uznało, że są niezadowolone z sytuacji materialnej. Oznacza to, że niemal połowa badanych oceniła sytuację materialną jako niesatysfakcjonującą. Analiza danych osobowych pozwoliła określić liczbę posiadanych przez córki rodzeństwa. Jedyńca było 13 (9%), z rodzin mających dwoje dzieci pochodziło 68 dziewcząt (49%), z rodzin z trójkiem dzieci – 52 uczennice (37%), 7 badanych dziewcząt (5%) posiadało więcej niż dwoje rodzeństwa. Uwzględniono także poziom wykształcenia matek. Spośród matek badanych córek 34 (25,36%) miały wykształcenie wyższe, 47 matek (34,05%) wykształcenie średnie, a 57 (40,57%) – zawodowe. Podczas zbierania danych przestrzegano zasady dobrowolności uczestnictwa – każda z dziewcząt oraz ich rodzice wyrażali świadomą zgodę na udział w badaniach, ponadto byli informowani o możliwości rezygnacji z owego udziału. Szczególną uwagę zwrócono na zapewnienie uczennicom anonimowości.

Wyniki

Analiza wyników obejmowała statystyki opisowe badanych zmiennych i pokazała proporcje w ocenach komunikacji matki, wyrażanych przez dorastające córki (rycina 1). Uwzględnienie współczynnika korelacji r -Pearsona pozwoliło określić brak istotnego związku pomiędzy komunikacją z trudnościami matki a atrakcyj-

nością córek wśród rówieśniczek, zaś potwierdzono pozytywnie istotny związek pomiędzy komunikacją otwartą matki a atrakcyjnością córki wśród rówieśników tej samej płci (tabela 1).

Rycina 1 przedstawia zaobserwowane proporcje oceny stylów komunikacji, które są odpowiedzią na pytanie o dostrzegany dominujący styl komunikacji w diadzie matka – córka.

Rycina 1. Proporcja stylów komunikacji z matką w ocenie córek

Rycina 1 pokazuje, że 54% córek ocenia komunikację z matką jako trudną i problematyczną, mniej badanych – 46% – ocenia komunikację z matką jako otwartą i przyjazną.

Komunikacja matki a atrakcyjność córki wśród rówieśników tej samej płci

Dane ze Skali Komunikowania się Rodziców z Dorastającymi Dziećmi dla dwóch stylów komunikacji: otwartej i z trudnościami zestawiono z wynikami ocen sympatii i antypatii wyrażanych wobec córek przez rówieśniczki, uzyskanymi za pomocą Plebiscytu Życzliwości i Niechęci J. Korczaka. Otrzymane efekty przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Istotność związku pomiędzy komunikacją z matką a atrakcyjnością córek wśród rówieśników tej samej płci

Style komunikacji	Otwartość	Z trudnościami
	$M = 30,56; SD = 12,1$	$M = 29,36; SD = 10,3$
Wartość r	0,27	-0,166
p	0,01	ni.

Otrzymane efekty ujawniły, że statystycznie istotne znaczenie dla atrakcyjności ma komunikacja otwarta matki. Wartość współczynnika korelacji r dla związku pomiędzy wynikami otwartej komunikacji a poziomem sympatii wyrażonej przez rówieśników tej samej płci wynosi 0,27, a $p < 0,01$. Efekty te wskazują, że wraz ze wzrostem poziomu otwartości wzrasta poziom atrakcyjności córki wśród rówieśników tej samej płci.

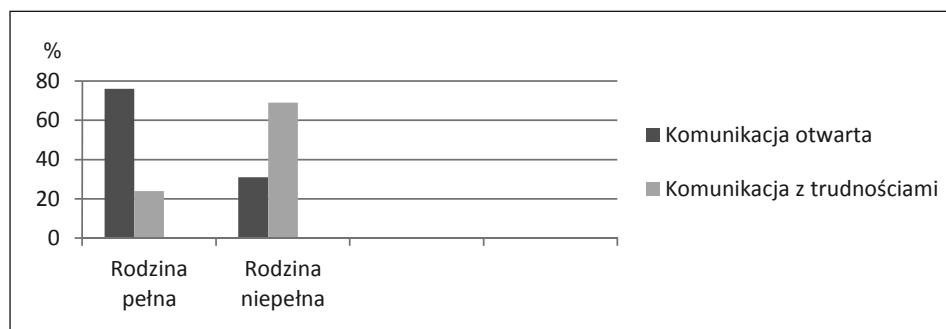
Komunikacja z matką w ocenie córek – w zależności od cech społecznych rodziny

Aby objaśnić kolejny problem badawczy, dotyczący wpływu cech społecznych rodziny na oceny komunikacji z matką wyrażane przez córki, wzięto pod uwagę zmienne: strukturę rodziny (rycina 2), wykształcenie matki (rycina 3), liczebność rodzeństwa (rycina 4), status materialny rodziny (rycina 5).

Struktura rodziny

Uchwycenie zależności pomiędzy cechami komunikacji z matką a strukturą rodziny było możliwe dzięki wyodrębnieniu dwóch grup dziewcząt: grupy córek z rodzin pełnych oraz grupy córek dorastających w rodzinach niepełnych. Podczas analizy materiału badawczego zebranego w drugiej wyodrębnionej grupie dziewcząt wzięto pod uwagę jedynie oceny wyrażane przez córki pochodzące z rodzin samotnych matek, zrezygnowano zatem z określania przyczyn powstania rodziny niepełnej i wydzielenia kolejnych grup dziewcząt. Decyzja ta była podyktowana faktem, iż uwzględnienie wszystkich możliwych przyczyn niepełności rodziny (np. śmierci, wyjazdu rodzica za granicę w celach zarobkowych itd.) nie pozwalało na wyróżnienie odpowiednio licznych grup rodzin, a dane uporządkowane w ten sposób okazywały się nieprzydatne do dalszych analiz ze względu na zbyt niską reprezentatywność.

Rycina 2 obrazuje, że 76% córek z rodziny pełnej oceniło komunikację z matką jako otwartą, ocenę tę podzielało 34% córek z rodzin matek samotnych. Odmienną tendencję można zauważyć w przypadku ocen trudności w komunikacji: na ich występowanie wskazało 26% córek z rodzin pełnych i 69% córek z rodzin samotnych matek.

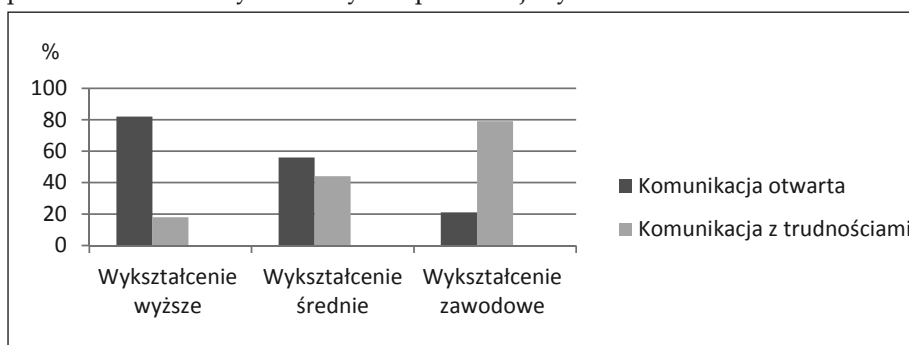

Rycina 2. Struktura rodziny a komunikacja córki z matką

Wykształcenie matki

Związek między poziomem wykształcenia matki a jakością jej komunikacji z córką staje się szczególnie widoczny, jeśli porówna się oceny wyrażane przez

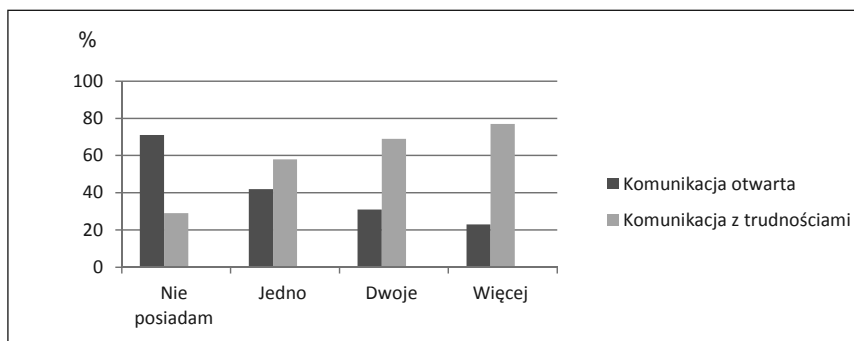
dziewczęta wychowywane przez matki posiadające wykształcenie wyższe z ocenami formułowanymi przez dziewczęta, których matki posiadały jedynie wykształcenie na poziomie zawodowym. Zaobserwowano, iż 82% córek z rodzin matek z wyższym wykształceniem ocenia komunikację jako otwartą i bliską, tego typu oceny wyraziło 22% córek z rodzin matek z wykształceniem zawodowym. Parametr wykształcenia okazał się nie mniej istotny w odniesieniu do ocen trudności w komunikacji. Na występowanie problemów w badanym zakresie relacji rodzinnych wskazało 19% dziewcząt z rodzin matek o wykształceniu wyższym i 78% badanych dziewcząt pochodzących z rodzin matek o wykształceniu zawodowym. Zróżnicowanie ocen jest mniej widoczne w sytuacji, gdy matka charakteryzuje się wykształceniem na poziomie szkoły średniej. W tego typu okolicznościach 56% badanych córek stwierdziło, że jest usatysfakcjonowanych komunikacją z matką pod względem otwartości, natomiast 42% badanych dziewcząt wskazało na trudności w porozumieniu. Uzyskane wyniki prezentuje rycina 3.

Rycina 3. Wykształcenie matki a komunikacja z córką

Liczba posiadanego rodzeństwa

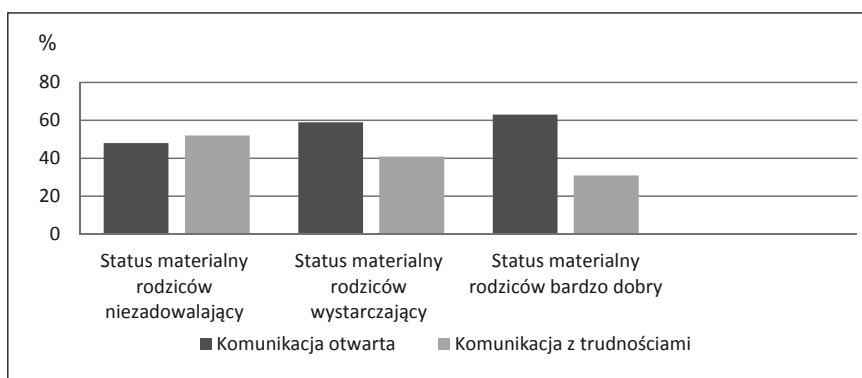
Rycina 4 ilustruje zróżnicowanie oceny stylów komunikacji w zależności od liczebności rodzeństwa. Satysfakcję z otwartości w komunikacji z matką stwierdza 72% jedynaczek i 22% córek z rodzin wielodzietnych (więcej niż dwoje rodzeństwa). Odmiennie proporcje można dostrzec, analizując dane dotyczące trudności w komunikacji – problemy z tym związane ujawnia 78% dziewcząt z rodzin wielodzietnych, 69% dziewcząt posiadających dwoje rodzeństwa, 56% z jednym rodzeństwem i 31% jedynaczek. Wyniki te jednoznacznie wskazują na występowanie charakterystycznej prawidłowości – większa liczba dzieci w rodzinie pogarsza jakość komunikacji pomiędzy matką a córką.

Rycina 4. Liczba rodzeństwa a komunikacja córki z matką

Status materialny rodziców

Zamożność rodziny, podobnie jak poziom wykształcenia matki oraz liczba dzieci w rodzinie – w wyraźny sposób kształtuje oceny komunikacji z matką wyrażane przez córki, zarówno w odniesieniu do ocen otwartości, jak i trudności. Otwartość w komunikacji korzystnie oceniło 65% córek z rodzin o bardzo dobrym statusie materialnym, 58% córek z rodzin o wystarczającym statusie, 48% z rodzin o niezadowalającym poziomie życia. Odmienne proporcje ujawnia analiza ocen dotyczących trudności w komunikacji z matką. Problemy z tym związane stwierdza 31% córek z rodzin zamożnych, 41% dziewcząt z rodzin o wystarczającym poziomie dochodów rodziny oraz 53% córek z rodzin o najniższym statusie materialnym. Efekty analizy danych przedstawia rycina 5.

Rycina 5. Status materialny rodziny a komunikacja córki z matką

Dyskusja i wnioski

Celem badań było określenie rodzaju i siły związku pomiędzy komunikacją dorastającej córki z matką a jej atrakcyjnością wśród rówieśników tej samej płci oraz uchwycenie cech wspomagających bądź utrudniających tę komunikację. Na pierwszy problem badawczy wyrażony w formie pytania: który ze stylów komunikacji jest w ocenie dorastających córek postrzegany jako dominujący w parze matka – córka, można stwierdzić, że w badanej grupie większość córek dostrzega występowanie trudności w komunikacji z matką (54%), na otwartość w komunikacji wskazało 46% dziewcząt. Oznacza to, że komunikacja naznaczona trudnościami pojawia się częściej niż komunikacja otwarta, oceniana jako przyjazna i satysfakcjonująca (rycina 1). Uzyskane wyniki poddają w wątpliwość stwierdzenie, że córki zazwyczaj korzystnie oceniają komunikację z matką, częściej wskazują na jej otwartość niż na komunikację z trudnościami (Napura, 2013).

Zauważoną rozbieżność wyników można interpretować jako efekt specyfiki okresu adolescencji, nadto zaś jako skutek doboru badanej grupy. W literaturze naukowej podkreśla się, że adolescencja stanowi szczególną fazę w życiu człowieka, a zmiany zachodzące w funkcjonowaniu społecznym i we wzajemnych stosunkach wewnątrzrodzinnych mogą prowadzić do nieporozumień między matką a córką i skutkować tzw. cichymi dniami, gdy w relacjach tych pojawiają się problemy. Matki chcą chronić córki i zarządzać ich czasem i dlatego mogą być postrzegane jako narzucające się, z kolei pojawiający się dystans sprawia, że córki unikają w dyskusjach z matką niektórych tematów. Zaprezentowane wyniki są zbieżne z efektami badań nad komunikacją matki z dorastającymi synami, którzy również częściej wskazują na problemy we wzajemnym kontakcie z matką – występowanie trudności w komunikacji (Napura, 2013). W tej sytuacji należy podkreślić fakt, że córki uczestniczące w badaniach pochodziły także z rodzin trudnych i zaniedbanych wychowawczo, co mogło wpłynąć na obniżenie wyników oceny komunikacji otwartej i podwyższenie wyników związanych z trudnościami w komunikacji. Na ten rezultat mogła mieć wpływ także przewaga dziewcząt – w badanej grupie – pochodzących z rodzin o niskim statusie materialnym. Czynniki te, jak wskazano powyżej, rzutują na wewnątrzrodzinne relacje i oceny komunikacji z matką.

Analiza danych dotyczących drugiego problemu badawczego: czy komunikacja z matką wykazuje związek z popularnością córki wśród rówieśników tej samej płci oraz jakie są skutki owej zależności, a także jej nasilenie – ujawnia istotny związek komunikacji otwartej z atrakcyjnością dziewcząt w grupie rówieśniczek (tabela 1). Otwartość w komunikacji przejawia się – między innymi – szczerością i partnerstwem, umiejętnością dialogu, możliwością dyskusowania na temat przekonań, zdolnością słuchania i wzajemnego akceptowania uczuć (Ryś, 2004). Można powiedzieć, że utrzymanie bliskich relacji z córką jest następstwem odpowiedniego klimatu w rodzinie i wspierającej postawy rodzica/rodziców; czynniki te sprzyjają otwieraniu się dorastających – co można uznać za kluczowe zadanie matki. Kiedy rodzic wykazuje gotowość do słuchania swojego dziecka, również i ono będzie wykazywało chęć słuchania innych (Penington, 2003). Rezultaty badania wskazują, że pozytywne doświadczenia – nabyte dzięki otwartej komunikacji z matką – dziew-

częta przenoszą na relacje z rówieśnikami tej samej płci. Również analiza danych związanych z ocenami trudności w komunikacji z matką, wyrażanymi przez córki, potwierdziła bezpośredni związek między życiem rodzinnym – charakteryzującym się konfliktowością, brakiem poszanowania indywidualności, dokuczaniem i obrażaniem – a brakiem atrakcyjności dziewcząt w grupie rówieśniczek.

Uzyskane efekty badań z jednej strony prowadzą do wniosku, że wraz ze wzrostem otwartości w komunikacji matki z córką polepszają się stosunki z rówieśnikami tej samej płci. Z drugiej strony wzięwszy pod uwagę oceny dotyczące trudności w komunikacji z matką, można twierdzić, że wzrostowi problemów we wzajemnym porozumiewaniu się (słaba więź w parze matka – córka) towarzyszy pogorszenie się relacji z rówieśnikami tej samej płci. Obserwacja ta nie zaprzecza stwierdzeniom mówiącym o tym, że deficyt w relacji z matką skłania córkę do poszukiwania zażytych związków z rówieśnikami – jako rekompensaty spadku bliskości i intymności z matką. Wskazuje jednakże, iż sytuacja ta wpływa na spadek atrakcyjności dziewcząt w grupie rówieśniczek, co oznacza, że pomimo starań i intencji zbliżenia relacje z grupą stają się problematyczne, naznaczone trudnościami. Zaprezentowane wyniki badania wzmacniają ustalenia dotyczące związku pomiędzy jakością komunikacji z matką a funkcjonowaniem adolescentów (Kizem, 2010). Nie można natomiast mówić o weryfikacji tezy Kraemer (2006), która komunikację z trudnościami w parach matka – córka wskazała jako przyczynę poszukiwania przez dziewczęta bliskiego kontaktu wśród rówieśniczek.

Analizy dotyczące trzeciego problemu badawczego – wyrażonego pytaniem o cechy społeczne rodziny, które wpływają na jakość komunikacji córki z matką – ujawniają udział następujących zmiennych: struktury rodziny, wykształcenia matki, liczebności rodzeństwa oraz statusu materialnego rodziców. Uzyskane wyniki pozwalają na stwierdzenie, że wyróżnione czynniki warunkują oceny komunikacji w parach matka – córka. Zauważalna jest prawidłowość, że córki z rodzin pełnych częściej oceniają relacje z matką jako otwarte, pozytywne, z kolei dziewczęta z rodzin samotnych matek częściej komunikację tę określają jako mało satysfakcjonującą pod względem otwartości (rycina 2). Opinię potwierdza analiza danych dotyczących ocen trudności w komunikacyjnym kontakcie z matką – córki z rodzin samotnych matek częściej dostrzegają trudności w komunikacji, niż ma to miejsce w przypadku ocen wyrażanych przez dziewczęta dorastające w rodzinach pełnych.

Przyczyną występowania zaobserwowanego wyniku może być fakt, iż w rodzinie niepełnej samotna matka ma mniej czasu na kontakt z córką wskutek przeciążenia zwiększoną liczbą obowiązków, także dodatkowej pracy, którą samotna matka podejmuje, by zapewnić rodzinie godne warunki życia. Według Obuchowskiej (2000), dziecko w okresie dorastania potrzebuje pomocy rodzica, córki w tym wieku oczekują autorytetu, który wspiera i daje rady. Tymczasem matki samotne, po długim dniu pracy wracają do domu zmęczone, wyczerpane fizycznie i psychicznie. Nie mogą do woli odpocząć, gdyż czekają na nie domowe obowiązki, a dodatkowo muszą rozwiązywać problemy swoich dorastających córek. W tych okolicznościach dochodzi do pogorszenia jakości komunikacji.

Na podstawie wyników można zaobserwować związek między poziomem wykształcenia matki i ocenami komunikacji, wyrażanymi przez córki. Otóż, wyższy

poziom wykształcenia matki wykazuje korzystny związek z jakością komunikacji z córką – zależność ta odzwierciedla się w ocenach badanych dziewcząt. Zdecydowana większość córek – pochodzących z rodzin z wyższym wykształceniem matki – jest usatysfakcjonowana komunikacją; według ocen jest ona naznaczona życzliwością i bliskością relacji. Matki te tworzą zatem korzystne środowisko komunikacyjne, częściej też potrafią kształtować zaufanie córek. Wynik ten potwierdza efekty wcześniejszych badań nad znaczeniem wykształcenia matki w komunikowaniu się z młodzieżą (Sikorski, 2000; Dryll, 2003; Napora, Kozerska, 2010; Napora, 2012). Stwierdzana zależność między jakością komunikacji z córką a poziomem wykształcenia matki znajduje dodatkowe uzasadnienie, jeśli weźmie się pod uwagę oceny komunikacji z matką wyrażane przez dziewczęta, których matki mają wykształcenie na poziomie szkoły średniej bądź zawodowej. Wraz z obniżaniem się poziomu wykształcenia wzrasta liczba ocen wskazujących na występowanie trudności w relacjach komunikacyjnych i równocześnie obniża się liczba ocen wskazujących na otwartość w komunikacji matki. Córki dorastające w tego typu rodzinach zdecydowanie częściej niż inne dziewczęta oceniały komunikację z matką jako problematyczną, zdystansowaną, z brakiem otwartości i zaufania (rycina 3).

Kolejną zmienną ujętą w analizach była liczebność dzieci w rodzinie. Uzyskane wyniki wskazują, że jedynaczki postrzegają w komunikacji z matką więcej bliskości i przyjaźni, a relacje są bardziej otwarte i w mniejszym stopniu naznaczone trudnościami. Odmienne oceny wyrażają dziewczęta dorastające w rodzinach wielodzietnych, w których wychowuje się co najmniej troje dzieci. Wówczas komunikacja z matką i relacje z nią są mniej satysfakcjonujące (rycina 4). Oznacza to, że liczba dzieci w rodzinie jest zmienną różnicującą oceny komunikacji z matką, wyrażane przez córkę – wraz ze wzrostem liczby rodzeństwa rzadziej występują oceny wskazujące na otwartość w komunikacji z matką, częściej natomiast pojawiają się oceny kształtowane pod wpływem trudności i problemów w relacjach. Wyniki te uzupełnia analiza wpływu sytuacji materialnej rodziny na oceny komunikacji z matką, wyrażane przez córki. Rezultaty – zgodnie z oczekiwaniami – wskazują, że status materialny rodziców jest nie mniej istotnym parametrem niż poziom wykształcenia czy liczebność rodzeństwa (rycina 5). Analiza danych pozwala na dostrzeżenie wyraźnej prawidłowości: wzrost trudności w komunikacji pojawia się wraz ze wzrostem niezadowolenia ze statusu materialnego rodziny. Z kolei wyższy status materialny sprzyja pozytywnym ocenom komunikacji z matką.

Wyniki prowadzą do następujących konkluzji:

- Pozytywne relacje dorastającej córki z rówieśnikami tej samej płci istotnie zależą od poziomu otwartości w komunikacji z matką. Im lepsza, bardziej otwarta komunikacja córki z matką, tym lepsze i satysfakcjonujące są jej relacje z rówieśnikami.
- Negatywne relacje zależą od poziomu trudności w komunikacji z matką. Oznacza to, że przyrost trudności w komunikacji córki z matką skutkuje brakiem satysfakcjonujących związków z rówieśniczkami.
- Na pozytywne oceny otwartości w komunikacji pomiędzy matką a córką korzystnie wpływają następujące cechy: pochodzenie z rodziny pełnej, co najmniej

średnie wykształcenie matki, mniejsza liczba dzieci w rodzinie, przynajmniej zadowolający status materialny rodziny.

- Ocena komunikacji z trudnościami w diadzie matka – córka zależy od zmiennych utrudniających, takich jak: pochodzenie z rodziny samotnej matki, wykształcenie matki na poziomie szkoły zawodowej, wielodzietność, niezadowolający status materialny rodziny.

Można zatem powiedzieć, że komunikacja córki z matką determinuje siłę związku z rówieśnikami tej samej płci. Córki, które oceniają satysfakcjonująco komunikację z matką, zazwyczaj są również atrakcyjne dla rówieśników tej samej płci i starają się zachować pozytywne relacje z grupą. Jeśli natomiast komunikacja córki z matką jest niesatysfakcjonująca, naznaczona trudnościami, to relacje z rówieśnikami również słabną – ulega obniżeniu poziom ich atrakcyjności w grupie rówieśniczek.

Literatura cytowana

- Barker, L., Watson, K. (2000). *Listen up*. New York: St. Martin's Press.
- Barnes, H.L., Olson, D.H. (1985). Parent-adolescent communication and the circumplex model. *Child Development*, 56, 438-447.
- Birch, A., Malim, T. (1998). *Psychologia rozwojowa w zarysie. Od niemowlęctwa do dorosłości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Blum, R., Rinehart, P.M. (1997). Reducing the risk: Connections that make a difference in the lives of youth. *Youth Studies Australia*, 16 (4), 37-50.
- Brownell, J. (2006). *Listening: Attitudes, principles and skills*. Pearson Education Company. Boston: Arlington St.
- Czaplarczyńska, A. (2013). *O co córki mają żal do swoich matek?*, http://kobiecyporadnik.pl/kat,1026341,page,3,title,O-co-corki-maja-zal-do-swoich-matek,wid,15013853,nasz_temat.html [dostęp: 27.07.2013].
- Deptuła, M. (1997). *Szanse rozwoju psychospołecznego dzieci w zmieniającej się szkole*. Bydgoszcz: Wydawnictwo WSP.
- Dobkowska, D. (1984). Więzy uczuciowa w rodzinie zrekonstruowanej. W: L. Wołoszynowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii. Psychologia rozwojowa, wychowawcza i społeczna* (seria II, t. 11, s. 363-464). Warszawa: PWN.
- Dryll, E. (2003). Interakcja wychowawcza w relacji matka – dziecko. W: A. Jurkowski (red.), *Z zagadnień współczesnej psychologii wychowawczej*. Warszawa: Wydawnictwo IP PAN.
- Dziewiecki, M. (2005). Jak wygrać kobiecość? *Wychowawca*, 7 (8), 7-8.
- Ekiert-Grabowska, D. (1984). *Techniki socjometryczne w pracy wychowawcy klas początkowych*. Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Goldstein, S.E., Davis-Kean, P.E., Eccles, J. (2005). Parents, peers and problem behavior: A longitudinal investigation of the impact of relationship perceptions and characteristics on the development of adolescent problem behavior. *Developmental Psychology*, 41, 409-411.

- Hakim-Larson, J., Hobart, C.J. (1987). Maternal regulation and adolescent autonomy: Mother-daughter resolution of story conflicts. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 2, 153-166.
- Harwas-Napierała, B. (2008). *Komunikacja interpersonalna w rodzinie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Hundleby, J.D., Mercer, G.W. (1987). Family and friends as social environments and their relationship to young adolescents – use alcohol, tobacco and marijuana. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 151-164.
- Jackson, S., Bijstra, J., Oostra, L., Bosma, H. (1998). Adolescents' perceptions of communication with parents relative to specific aspects of relationships with parents and personal development. *Journal of Adolescence*, 21, 305-322.
- Jaworowska, A. (1981). Percepcja postaw rodzicielskich przez młodzież w okresie dorastania. W: L. Wołoszynowa (red.), *Podstawy rozwoju i wychowania dzieci i młodzieży w rodzinie z uwzględnieniem współpracy z instytucjami pozarodzinnymi* (s. 43-52). Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Kalil, A., Eccles, J. (1994). Parent-adolescent relationship, parenting behaviors, and maternal well-being in single vs two-parent black families. *The Biennial Meeting of the Society for Research on Adolescence*. February, San Diego, CA.
- Kizem, G. (2010). *Komunikacja z rodzicami a przystępowanie młodzieży do subkultur. Jak zapobiegać zjawisku?* (Niepublikowana praca magisterska). Częstochowa: Wydział Pedagogiczny AJD.
- Kozłowski, W. (2013). Zaangażowanie rodziców a osiągnięcia szkolne uczniów. *Edukacja*, 2 (122), 78-89.
- Kraemer, A.A. (2006). *The Tricky Transition: Communication in the Mother and Adolescent-Daughter Relationship*. N.C.U.R: UW – Whitewater Wisconsin, <http://www.ncur20.com/presentations/13/1388/paper.pdf>
- Kwak, A. (1990). Wzajemne stosunki między rodzicami a młodzieżą w świetle badań polskich. W: M. Ziemska, A. Kwak (red.), *Funkcjonowanie rodziny a problemy profilaktyki społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Kwak, A. (2008/2009). Rodzina i młodzież. Teoria i badania. *Roczniki Socjologii Rodziny*, XIX, 51-70.
- Lamb, M.E. (1981). Fathers and child development: An integrated overview. W: M.E. Lamb (red.), *The role of the father in child development* (s. 1-70). New York: Wiley.
- Lubowiecka, J. (2006). O przywiązaniu i więziach społecznych dziecka. *Wychowanie w Przedszkolu*, 8, 5-13.
- Miller, B.C. (1998). *Families matter: A research synthesis of family influences on adolescent pregnancy*. Washington, DC: The National Campaign to Prevent Teen Pregnancy.
- Moore, K.A., Guzman, L., Hair, E., Lippman, L., Garrett, S. (2004). *Parent-Teen Relationships and Interactions: Far More Positive Than Not*, http://cte.ed.gov/nationalinitiatives/gandtools_viewfile.cfm?d=600161 [dostęp: 27.07. 2013].
- Morawiec, M. (2013). *Relacja dorastającego dziecka z matką a jego miejsce w strukturze klasy szkolnej* (Niepublikowana praca magisterska). Częstochowa: Wydział Pedagogiczny AJD.
- Napora, E. (2012). Uwarunkowania komunikacji samotnego rodzica z dorastającym tej samej płci. *Polskie Forum Psychologiczne*, 17, 1, 155-170.

- Napora, E. (2013). Komunikowanie się matek z dorastającymi dziećmi w rodzinach o różnej strukturze: perspektywa dorastającego. *Psychologia Rozwojowa*, 18, 1, 45-56, doi: 10.4467/2 0843879PR.13.003.1015.
- Napora, E., Kozerska, A. (2010). Styl wychowania i komunikacji w percepcji młodzieży wychowywanej przez samotne matki. *Studia Psychologica*, 10, 67-85.
- Napora, E., Schneider, A. (2010). The influence of parenting style in single mother families from the South of Poland on selected aspects of emotional functioning of the adolescents in homogeneous and heterogeneous dyads. *Polish Journal of Applied Psychology*, 8 (1), 59-74.
- Obuchowska, I. (2000). Adolescencja. W: B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka* (s. 163-201). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Olson, D.H., Sprenkle, D.H., Russell, C.R.S. (1979). Circumplex Model of marital and family systems. I. Cohesion and adaptability dimensions, family types, and clinical applications. *Family Process*, 18, 3-28.
- Penington, B. (2003). *Listening in mother-adolescent daughter relationships: A preliminary investigation into emergent themes using a multi-ethnic sample*. Paper presented at the annual meeting of the International Listening Association, July, 2003.
- Penington, B. (2004). The communicative management of connection and autonomy in african-american and european-american mother-daughter relationships. *The Journal of Family Communication*, 4 (1), 3-34.
- Pękala, B., Napora, E. (2013, maj). *Komunikacja matki z córką – jak silna jest nasza więź?* Plakat podczas IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej. Lublin.
- Pilkiewicz, M. (1973). Socjometryczna skala akceptacji jako technika badania pozycji jednostki w nieformalnej strukturze grupy. W: L. Wołoszynowa (red.), *Materiały do nauczania psychologii* (seria III, t. 2, s. 253-276). Warszawa: PWN.
- Plopa, M. (2006). *Więzi w małżeństwie i rodzinie. Metody badań*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Rembowski, J. (1972). *Więzi uczuciowe w rodzinie*. Warszawa: PWN.
- Ryś, M. (2004). *Systemy rodzinne*. Warszawa: CMPPP.
- Shulman, S., Seiffge-Krenke, I., Levy-Shiff, R., Fabian, B., Rotenberg, S. (1995). Peer group and family relationships in early adolescence. *International Journal of Psychology*, 30 (5), 573-590.
- Sikorski, W. (2000). Postawy rodzicielskie w percepcji dorastających a poziom ich aspiracji edukacyjnych. *Psychologia Wychowawcza*, 2-3, 190-200.
- Tyszkowa, M. (1996). Jednostka a rodzina: interakcje, stosunki, rozwój. W: M. Przetacznik-Gierowska, M. Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne* (s. 124-150). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Umberson, D. (1992). Relationships between adult children and their parent: Psychological consequences for both generations. *Journal of Marriage and the Family*, 54, 664-674.
- Van Wel, F. (1994). I count my parents among my best friends: Youth's bonds with parents and friends in the Netherlands. *Journal of Marriage and the family*, 56, 835-843.